

ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ ТА ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВИ

УДК 327:339

DOI: 10.24144/2078-1431.2021.1(26).94-103

Жанна Дерій,
доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри теоретичної та прикладної економіки

Тетяна Зосименко,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки,
директорка програми економічної дипломатії Ради
зовнішньої політики «Українська призма»
Національний університет «Чернігівська політехніка»

ГЛОБАЛЬНІ ТРЕНДИ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ: ВПЛИВ НА УКРАЇНСЬКІ ІНТЕРЕСИ

У статті досліджуються трансформації, що охопили світову економічну систему загалом та економіки ключових стратегічних країн-партнерів України. Розглянуто глобальні економічні тренди у контексті національних інтересів України. Обґрунтовано потенційний вплив пандемії COVID-19 на світову торгівлю та динаміку української зовнішньої торгівлі у трьох вимірах: загальна економічна активність, ціни та попит на основні експортні позиції. З використанням методу сценаріїв зроблено припущення щодо подальшого розвитку торговельно-економічних відносин України з ЄС, США та Китаєм.

Ключові слова: пандемія COVID-19; коронакриза; рецесія; ефекти переливу; ланцюги постачань; експорт; інвестиції; економічна активність, відновлення; конкуренція.

The transformations spreading through the world economic system in general and economies of key strategic partner states of Ukraine are considered in the article. The methodology of the study is based on a combination of theoretical and empirical, quantitative and qualitative methods. In order to identify the dynamics of world economic indicators, time series analysis is performed. The political dimension of the economic relations of Ukraine with key partner countries is studied using the elements of trend impact analysis and cross-impact analysis. The purpose of the article is to determine the impact of global trends of the world economy in general and key strategic partner countries of Ukraine (the European Union, the United States of America, and China) on its national interests. It is discovered that in the short and medium terms international economic relations will be under the strong influence of such tracks: government regulation of economy; a loosening of monetary policy and insolvency crisis developing;

rising inequalities between groups of countries and within the states; supply chain shocks and deglobalization. The comprehensive influence of pandemics COVID-19 on the national economies worldwide is justified and Ukraine's trade dynamics within three dimensions (global economic activity, prices for major commodity groups, and demand for them) is justified. Considering their current dynamics, Ukrainian exports are expected to grow, primarily due to the sales of agrarian trade to the Chinese market. Given the significant internal problems in the European Union, negative changes in bilateral trade and investment indicators are expected. The positions of Ukrainian foreign economic activity entities will be influenced by international rivalry within the triangle "the USA – China – the EU". The specifics of the processes developing in the economies of Ukraine's strategic trade partners require a revision of the principles of national foreign economic policy, namely within the relevant provisions of the new Export Strategy.

Keywords: *pandemics COVID-19; coronacrisis; recession; spillover effects; supply chains; export; investment; economic activity; recovery; rivalry.*

Постановка проблеми. Пандемія COVID-19 вкотре довела, наскільки крихкою є світова економіка, наскільки умовними є кордони, наскільки потужним може бути ефект події, що розпочалася далеко за кордоном, для країн світу. Коронакриза викликала світову рецесію, яка за масштабами поступається лише двом світовим війнам та світовій економічній кризі 1929-1933 рр. Вона завдала серйозного удару по людському капіталу та рівню добробуту, залишивши без роботи та привівши до стану крайньої бідності тисячі осіб. Залишені пандемією "рубці" ще довго турбуватимуть світову економіку.

Хоча успіхи з вакцинами вселили надію переломити пандемію, нові спалахи та мутації вірусу, а також неоднозначне сприйняття вакцинації в багатьох країнах викликають величезне занепокоєння світової спільноти. Допоки вакцинацією не будуть охоплені всі групи країн, а не тільки розвинені, очікувати на істотне поліпшення ситуації не доводиться. Адже всі економіки світу тісно пов'язані глобальними ланцюгами постачань, рухом робочої сили та капіталу. До тих пір, поки населення країн, що розвиваються, буде залишатися без роботи і без грошей через карантинні обмеження, обсяги експорту найбагатших країн Північної Америки, Європи та Східної Азії скорочуватимуться. Мультинаціональні корпорації будуть стикатися з перебоями у постачанні сировини, матеріалів, напівфабрикатів та комплектуючих. А значить, жодна національна економіка не відновиться повністю, поки не відновляться інші.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вказана вище проблема вже стала предметом наукового інтересу дослідників з усього світу. Ще на початку пандемії науковці намагалися спрогнозувати глобальні економічні втрати [4; 7], висловлювали занепокоєння щодо порушень у світових ланцюгах постачань [3; 8; 11]. Однак найскладнішим завданням стало оцінювання негативних "ефектів переливу" від COVID-19 та пов'язаних з цим явищ і процесів, на що звернули увагу низка аналітиків [2; 9; 10]. Зокрема, у дослідженні колективу авторів вказується, що у разі, якщо багаті країни

будуть повністю вакциновані до середини 2021 року, а бідні країни ні, світова економіка понесе втрати на 9 трильйонів дол. США [5]. Тож закупівля вакцин для країн, що розвиваються, не є актом щедрості найбагатших країн світу. Радше – це важлива інвестиція для урядів, які прагнуть відродити свою внутрішню економіку.

Як би не просувалася кампанія з вакцинації проти COVID-19, світова економіка вже не буде такою, як раніше. Деякі зміни вже очевидні, інші ще не зовсім, але надалі вони будуть тільки поглиблюватися, ускладнюватися, переплітаючись та посилюючи одне одного. При цьому важливо не тільки чітко усвідомлювати, які саме магістральні тренди вже намітилися у глобальному економічному середовищі загалом та всередині стратегічних партнерів України зокрема. Важливо розуміти, яким чином вони можуть вплинути на національні інтереси у короткостроковому та середньостроковому горизонтах планування.

Мета статті полягає у визначенні впливу глобальних трендів світової економіки загалом та ключових стратегічних країн-партнерів України (країн ЄС, США та Китаю) на її національні інтереси.

Результати дослідження. Вивчення звітів міжнародних організацій (Міжнародного світового фонду [14], Світового банку [16], Організації економічної співпраці та розвитку [15], Блумберг [12]), міжнародної економічної статистики та ін., дозволяє виділити такі треки трансформації, що нині визначають розвиток світової економіки.

1. *Посилення державного регулювання економіки.* Усталений суспільний договір, за яким функції держави були чітко визначеними та обмеженими в тій мірі, в якій це бачило суспільство кожної держави, був “переписаний” з неймовірною швидкістю та в небачених масштабах. Навіть у найбільш демократичних та цивілізованих державах на владу поклали небачені до того завдання: масово відстежувати місцезнаходження людей та їх контакти; виплачувати заробітну плату замість роботодавців, які опинилися у кризовому становищі; забезпечувати стимули для неконкурентоспроможних фірм. Водночас виконання нового функціоналу та посилений державний вплив призвів до зростання бюджетного дефіциту в різних країнах світу. Нині його оцінюють у 11 трлн дол. США [14].

2. *Пом’якшення грошово-кредитної політики та наростання кризи неплатоспроможності.* Завдяки активному втручанням центральних банків фінансові системи більшості країн вдалося вберегти від кризи. Центральні банківські структури почали масштабну емісію грошей, що звело процентні ставки до нових рекордних мінімумів. Надлишкові кредитні ресурси забезпечили досить сприятливі умови фінансування, зокрема дешеві позики.

Коли підприємницький сектор по всьому світові зіткнувся з істотним скороченням продажів, уряди змушені були профінансувати величезні пакети стимулів. Одним із результатів стало зростання рівня корпоративного боргу. За підрахунками Банку міжнародних розрахунків, у першій половині 2020 року нефінансові компанії запозичили близько 3,36 трлн дол. США. З огляду на те, що доходи в багатьох галузях зменшуються че-

рез карантинні обмеження та пов'язану з цим поведінку споживачів, формується загроза "великої кризи платоспроможності підприємств". Багато експертів зазначають, що подібна політика пільгових кредитів підтримує фірми, які не можуть витримати конкурентну боротьбу і тримаються тільки коштом державної допомоги. Нині такі фірми заборгували близько 2 трлн дол. США [6]. Це, свою чергу, знижує ефективність усієї економіки.

3. *Поглиблення нерівності між групами країн та всередині держав.* На відміну від розвинених країн, чії ресурси дозволили виділити величезні кошти на підтримку домашніх господарств та підприємницького сектору, у країнах, що розвиваються, почали стрімко погіршуватися показники добробуту. На такому тлі Світовий банк оприлюднив прогноз щодо нової хвилі бідності та боргових потрясінь [16].

Країни з ринковою економікою на стадії формування, а також країни, що розвиваються, сильно залежать від зовнішніх надходжень капіталу для фінансування великого бюджетного дефіциту та дефіциту зовнішнього поточного рахунку. У цю групу потрапляє й Україна. Судячи з негативних тенденцій по цій групі, у найближчій перспективі буде спостерігатися відтік капіталу, як у формі портфельних, так і прямих іноземних інвестицій [16].

Поглиблення нерівності всередині найбільш розвинених держав, наприклад США, відображає динаміка відновлення вартості фінансових активів та рівня зайнятості. На фоні коронакризи, коли було введено карантинні обмеження, першою зникла низькооплачувана робота у сферах послуг, що потребують безпосередніх контактів з клієнтами. Наразі зайнятість там продовжує знижуватися. Більше того, в умовах пандемії компанії наростили обсяги використання машин, які можуть замінити людську працю. З одного боку, ці інновації роблять економіку більш продуктивною. З іншого, вони означають зростання структурного безробіття, а також зниження якості людського капіталу через втрату навичок під час вимушеної паузи в роботі. Натомість фінансові ринки, де активами переважно володіють багаті прошарки населення, відновлюються набагато швидше, ніж ринок праці [6].

4. *Шоки в ланцюгах постачань та деглобалізація.* Наразі промислові виробники з усього світу борються за безперебійне постачання імпорتنної сировини, напівфабрикатів та комплектуючих, що суттєво збільшує їх витрати та посилює песимістичні настрої. Шокові хвилі в ланцюгах постачань охоплюють дедалі ширший простір світової економіки в міру розгортання пандемії, загрожуючи відновленню торгівлі в Азії. Середня вартість обслуговування контейнерів для відправки через Тихий океан зросла у 6,5 разу з 2 тис. дол. США до 13 тис. дол. США [12]. Подібні проблеми виникають по всьому світові як віддуння зриву поставок через пандемію. Дефіцит споживчих товарів на початку кризи Covid-19 поступився місцем логістичним проблемам в одній із найбільш глобально інтегрованих галузей: автовиробництві. Поглиблює промисловий дисбаланс надмірне навантаження на транспорт з боку сектору споживчих та медичних товарів.

Високі тарифи на перевезення вантажів ускладнюють становище бізнесу. На початку 2021 року вони в чотири рази перевищували показники минулого року. Це здорожчує вартість доставки, і вантажні контейнери для переміщення компонентів та готової продукції з Китаю, Тайваню, Південної Кореї та інших країн Азії, що експортують ці види продукції до Америки та Європи, зараз у великому дефіциті. Подібні проблеми сьогодні – це довгострокові економічні витрати, які лягатимуть на компанії і на кінцевих споживачів [12]. Така ситуація змушує підприємства та уряди переглянути свою залежність від світової виробничої потужності. Усе частіше мова йде про перенесення виробництва критичних для національної безпеки товарів ближче до державних кордонів. Якщо світові економічні зв'язки не повернуться на препандемічний рівень, багато країн зазнають істотних втрат.

Пандемія COVID-19 впливає на торговельні показники світу та України за трьома напрямками: ділова активність, ціни та попит на товари, які є ключовими статтями вітчизняного експорту. Наразі спостерігається повільне відновлення світового виробництва. Хоча обсяги випуску у глобальних масштабах почали зростати після коронакризового колапсу, вони ще тривалий час будуть нижчими від допандемічного рівня. За прогнозами Світового банку у 2022 році очікується, що світовий ВВП все ще буде на 4,4 % нижчий від допандемічного прогнозу. Розрив у країнах, що розвиваються, буде майже вдвічі більший, ніж у розвинутих економіках. У секторальному вимірі торгівля товарами демонструє кращі показники, ніж сектор послуг [16].

Завдяки сировинним позиціям українського експорту (зернові, насіння, олія і шрот, руда і металургія) у 2020 році його обсяги скоротилися лише на 1,7% порівняно з 2019 роком [13]. Позитивні очікування формує динаміка світових цін на основні експортні позиції України. Вони почали відновлюватися у другій половині 2020 роком, і наразі спостерігається їх стабільне зростання. За останніми даними, метали подорожчали на 3,2%, сільськогосподарська продукція на 5%. Намічений тренд пожвавлення економічної діяльності в світі позитивно позначиться на попиті на товарні групи, включаючи ті, що формують український експорт. Прогнозується, що у 2021 році його зростання становитиме близько 10% [1].

Перелічені вище тренди є загальними та в достатній мірі не відображають специфіку різних країн. Зважаючи на тяжіння геополітичних та економічних інтересів України, варто принаймні розглянути процеси, що відбуваються в Євросоні, США та Китаї.

Ділова активність в Євросоні скорочується з початку 2021 року. Далися знаки тривалий локдаун для сектору послуг та обмеження поставок для промисловості. Сукупний показник ділової активності для обох секторів несуттєво збільшився, але все ще не перетнув позначку, яка відділяє розширення від скорочення. Сфера послуг продовжує скорочуватися. Щонайменше у середньостроковій перспективі Євросоюз буде найбільшим регіоном – партнером по торгівлі, лідером за обсягами вхідних прямих іноземних інвестицій та джерелом фінансування програм технічної до-

помоги для України. Однак, з огляду на внутрішні економічні проблеми, високоюмовірним є послаблення інтересу Європейського Союзу до України через потребу концентрувати ресурси на внутрішньому відновленні. У 2020 році, вперше за декілька років зменшився експорт до ЄС – на 10,3%. При цьому найбільше зовнішньоторговельне сальдо Україна має саме з ЄС – 4,8 млрд дол. США (з яких 3,3 млрд дол. США припадає на Німеччину) [13].

Попри очікування щодо збільшення обсягів українського експорту до країн Європейського Союзу у 2021 році, досягнути передкризового рівня торгівлі через повільний темп приросту у 2021 році буде важкодосяжним завданням. Серед факторів, що матимуть вплив на торгівельний обмін та інвестиційну діяльність між Україною та ЄС, виділяються: оновлення Угоди про асоціацію та підготовка до початку переговорів щодо укладення Угоди про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції; поглиблення конкуренції на міждержавному рівні (у тому числі, через початок дії Угоди про вільну торгівлю в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, ініціативи “Зроблено в Китаї 2025”). Українським експортерам потрібно зважати й на скорочення виробництва автомобілебудування в ЄС (майже на 30% у 2020 році). За останніми доступними даними близько 13% вітчизняних товарних продажів до країн Євросоюзу було сформовано комплектуючими для європейських автомобілебудівних заводів. Це, у свою чергу, чинитиме несприятливий вплив на технологічність українського експорту. У разі втілення негативного сценарію умови торгівлі з ЄС для України не тільки залишаться на рівні, визначеному Угодою про асоціацію, але й можуть бути доповнені нетарифними обмеженнями з боку ЄС для захисту конкурентних позицій власних агровиробників [1].

Що стосується економіки іншого стратегічного партнера України – США, то вона почала 2021 рік з потужним зростанням показників виробництва та роздрібною торгівлю. Після зменшення кількості випадків коронавірусу окремі штати почали знімати обмеження щодо активності та бізнесу, що сприяло збільшенню роздрібних продажів за всіма основними категоріями. У січні 2021 року їх показник зріс найбільше за останні сім місяців, збільшившись на 5,3%, що перевершило всі прогнози. За прогнозами економістів ВВП США буде зростати до середини 2022 року. Загалом же економічне зростання цього року вважається найсильнішим з 1984 року. Втім, сфера послуг Сполучених Штатів все ще перебуває у глибокій кризі. Безробіття в ній залишається вельми високим, що формує довгострокові виклики, з якими американська економіка зіткнеться вже найближчим часом [12].

У разі погіршення внутрішньої економічної ситуації в США для України формуються ризики, пов'язані зі зниженням уваги, а значить різних видів підтримки Сполучених Штатів, передовсім послідовності та посиленні санкцій проти Російської Федерації, підтримки економічних реформ, а також отримання макрофінансової допомоги МВФ. Вже зараз стало зрозумілим, що торговельна політика США щодо Китаю буде розгортатися за вектором зовнішньоекономічного протистояння усіма доступними

тарифними і нетарифними методами. Подібне протистояння зачіпатиме інтереси третіх сторін, зокрема ЄС та України, чії експортери втрачатимуть від подібних обмежень. Таким чином, можливості для реалізації економічних інтересів України у контексті політики США будуть значною мірою визначатися характером та силою протистояння Сполучених Штатів з КНР, у тому числі внаслідок впровадження масштабної програми, що має яскраво виражений протекціоністський характер – “Зроблено в Америці американцями” [1].

Розглядаючи специфіку головного торговельного партнера України у 2019- 2020 рр. – Китаю, передусім потрібно відмітити його феноменальне відновлення. Наразі Китайська Народна Республіка є чи не єдиною державою, які не тільки вдалося повернути свою економіку на допандемічний рівень, але й вивести її на траєкторію зростання. Завдяки промислового сектору КНР її ВВП збільшився на 6,5% за останні три місяці 2020 року, а річний показник становив +2,3%. Це перетворило китайську економіку на драйвер глобального економічного зростання. За прогнозами МВФ КНР може випередити США на два роки раніше, ніж це очікувалося до коронакризи, - у 2028 році [14].

Змінити ситуацію на свою користь після рекордного падіння економіки КНР вдалося за рахунок одночасно успішного контролю над поширенням COVID-19, введенням фіскальних та монетарних стимулів для збільшення інвестицій. Економічне зростання набрало обертів, коли китайські заводи почали задовольняти попит на медичне обладнання. У цілому експорт медичного обладнання та ліків Китаю у 2020 році збільшився на 31% порівняно з 2019 роком. Крім того, КНР виграла на продажах пристроїв для дистанційної роботи, навчання та розваг. Але у довгостроковому періоді можуть датися ознаки суттєве відставання внутрішнього споживання від виробництва, високе значення державного боргу та поступове згортання державної підтримки бізнесу [12].

Стрімке відновлення економіки КНР від коронакризи та оптимістичні прогнози її зростання у 2021 році мінімум на 8% відіграватиме важливу роль у підтримці та забезпеченні позитивної динаміки українського експорту, у першу чергу аграрного. Втім, у подальшому, вибудовуючи стратегічне бачення українсько-китайських відносин, не можна не враховувати зміни, що формуватимуть структуру китайського попиту на товарний імпорт. Найближчими роками попит на українську аграрну продукцію з боку КНР буде стабільно високим, однак надвисоких темпів приросту, на думку експертів, очікувати не варто [1]. Тим більше, що Китай вже анонсував аграрні реформи, орієнтовані на зміцнення продовольчої безпеки шляхом більшого самозабезпечення та зменшення залежності від імпорту [12].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Реалізація національних економічних інтересів України нерозривно пов'язана з розгортанням трендів світової економічної системи, а саме: посилення державного регулювання економіки; пом'якшення грошово-кредитної політики та наростання кризи неплатоспроможності; поглиблення нерівності між групами країн та всередині держав; шоки в ланцюгах постачань та дегло-

балізація. Враховуючи поточну динаміку відновлення глобальної економічної активності, цін на основні товарні групи та попит на них, у середньостроковій перспективі очікується зростання показників українського експорту, передусім завдяки агросировинній складовій, орієнтованій на китайський ринок. Враховуючи істотні внутрішні проблеми в країнах ЄС, слід очікувати на негативні зміни у відповідних показниках торгівлі та інвестицій. Крім того, позиції українських суб'єктів зовнішньоекономічної активності перебуватимуть під впливом міжнародного конкурентного протистояння у трикутнику "США-Китай-ЄС". Специфіка процесів, що протікають в економіках стратегічних торговельних партнерів України, потребує перегляду засад національної зовнішньоекономічної політики, зокрема в рамках нової експортної стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сценарії і тренди 2021 / заг. ред. С. Герасимчука, Г. Шелест. Грудень 2020. URL: http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/01/Trends2021_Fin.pdf (дата звернення: 20.03.2021).
2. Baber H. Spillover effect of Covid19 on the Global Economy. *Transnational Marketing Journal*. London, 2020. № 8(2), P. 177–196.
3. Bonadio B., Zhen H., Levchenko A., Pandalai-Nayar N. Global Supply Chains in the Pandemic. *National Bureau of Economic Research*, 2020. Working Paper 27224. 53 p. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27224/w27224.pdf (дата звернення: 22.03.2021).
4. Economics in the Time of COVID-19 / Ed. by R. Baldwin, B. Weder di Mauro. Vol. 26. London : Centre for Economic Policy Research, 2020. 51 p.
5. Sakmakli C., Demiralp S., Kalemli-Özcan ©., Sevcin and Yildirim M. A. The Economic Case for Global Vaccinations: An Epidemiological Model with International Production Networks (January 2021). *CEPR Discussion Paper*, 2021. № DP15710. URL: <https://ssrn.com/abstract=3783936> (дата звернення: 22.03.2021).
6. Curran E., Jamrisko M., Bosley C. Ten Ways Covid-19 Has Changed the World Economy Forever. *Bloomberg*, 30 December 2020. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-30/ten-ways-covid-19-has-changed-the-world-economy-forever> (дата звернення: 09.03.2021).
7. Cutler D. M., Lawrence H. S. The COVID-19 pandemic and the \$16 trillion virus. *Jama*, 2020. № 324 (15), P. 1495–1496.
8. Guerrieri V., Lorenzoni G., Straub L., Werning I. Macroeconomic Implications of COVID-19: Can Negative Supply Shocks Cause Demand Shortages? *Working Paper of National Bureau of Economic Research*, 2020. № 26918. 36 p. URL: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26918/w26918.pdf (дата звернення: 29.03.2021).
9. Peterson O., Thankom A., Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy. *University Library of Munich, Germany*, 2020. MPRA Paper 99317. 23 p. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/99317/1/MPRA_paper_99317.pdf (дата звернення: 29.03.2021).
10. Shehzad K., Xiaoxing L., Bilgili F., Koçak E. (2021) COVID-19 and Spillover Effect of Global Economic Crisis on the United States' Financial Stability. *Front. Psychol*, 2021. №12:632175. URL: <https://www.readcube.com/articles/10.3389/fpsyg.2021.632175> (дата звернення: 30.03.2021).
11. Shih W. C. Global Supply Chains in a Post-Pandemic World: Companies Need to Make Their Networks More Resilient. Here's How. *Harvard Business Review*, 2020. №98 (5). P. 82–89.

12. Блумберг. URL: <https://www.bloomberg.com/> (дата звернення: 30.03.2021).
13. Державна митна служба України. Показники зовнішньої торгівлі. URL: <https://bi.customs.gov.ua/> (дата звернення: 30.03.2021).
14. Міжнародний валютний фонд. Публікації. URL: <https://www.imf.org/en/Publications> (дата звернення: 30.03.2021).
15. Організація економічної співпраці та розвитку. COVID-19. URL: <http://www.oecd.org/coronavirus/en/> (дата звернення: 30.03.2021).
16. Світовий банк. Публікації та дослідження. URL: <https://www.worldbank.org/> (дата звернення: 30.03.2021).

REFERENCES

1. Gerasymchuk, S., & Shelest, H. (ed.) (2020). *Stsenarii ta trendy 2021 [Scenarios and Trends 2021]*. Retrieved from: http://prismua.org/wp-content/uploads/2021/01/Trends2021_Fin.pdf [in Ukrainian].
2. Baber, H. (2020). Spillover effect of Covid19 on the Global Economy. *Transnational Marketing Journal*. London, no 8(2), pp. 177–196 [in English].
3. Bonadio, B., Zhen, H., Levchenko, A., & Pandalai-Nayar, N. (2020). Global Supply Chains in the Pandemic. National Bureau of Economic Research, Working Paper 27224, 53 p. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w27224/w27224.pdf [in English].
4. Baldwin, R., & Weder di Mauro, B. (ed.) (2020). *Economics in the Time of COVID-19*. Vol. 26. London : Centre for Economic Policy Research, 51 p [in English].
5. Cakmakli, C., Demiralp, S., Kalemli-Özcan, Ş., Sevcan and Yildirim, M. A. (2021). The Economic Case for Global Vaccinations: An Epidemiological Model with International Production Networks. CEPR Discussion Paper, no DP15710. Retrieved from: <https://ssrn.com/abstract=3783936> [in English].
6. Curran, E., Jamrisko, M., Bosley, C. (2020). Ten Ways Covid-19 Has Changed the World Economy Forever. *Bloomberg*, 30 December. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2020-12-30/ten-ways-covid-19-has-changed-the-world-economy-forever> [in English].
7. Cutler, D. M., & Lawrence, H. S. (2020). The COVID-19 pandemic and the \$16 trillion virus. *Jama*, no 324 (15), pp. 1495–1496 [in English].
8. Guerrieri, V., Lorenzoni, G., Straub, L., Werning, I. (2020). Macroeconomic Implications of COVID-19: Can Negative Supply Shocks Cause Demand Shortages? Working Paper of National Bureau of Economic Research, no 26918. 36 p. Retrieved from: https://www.nber.org/system/files/working_papers/w26918/w26918.pdf [in English].
9. Peterson, O., Thankom, A. (2020). Spillover of COVID-19: Impact on the Global Economy. University Library of Munich, Germany, MPRA Paper 99317. 23 p. Retrieved from: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/99317/1/MPRA_paper_99317.pdf [in English].
10. Shehzad, K., Xiaoxing, L., Bilgili, F., Koçak, E. (2021). COVID-19 and Spillover Effect of Global Economic Crisis on the United States' Financial Stability. *Front. Psychol*, no 12:632175. Retrieved from: <https://www.readcube.com/articles/10.3389/fpsyg.2021.632175> [in English].
11. Shih, W. C. (2020). Global Supply Chains in a Post-Pandemic World: Companies Need to Make Their Networks More Resilient. Here's How. *Harvard Business Review*, no 98 (5). pp. 82–89 [in English].
12. Blumberg [Bloomberg]. (n.d.). *www.bloomberg.com*. Retrieved from: <https://www.bloomberg.com/> [in Ukrainian].

13. Derzhavna mytna sluzhba Ukrayiny. Pokaznyky zovnishn'oyi torhivli [State Customs Service of Ukraine. Foreign Trade Indicators of Ukraine]. (n.d.). *bi.customs.gov.ua*. Retrieved from: <https://bi.customs.gov.ua/> [in Ukrainian].
14. Mizhnarodnyy valyutnyy fond. Publikatsiyi [International Monetary Fund. Publications]. (n.d.). *www.imf.org*. Retrieved from: <https://www.imf.org/en/Publications> [in Ukrainian].
15. Organization of Economic Cooperation and Development. COVID-19 [Orhanizatsiya ekonomichnoyi spivpratsi ta rozvytku. COVID-19]. (n.d.). *www.oecd.org*. Retrieved from: <http://www.oecd.org/coronavirus/en/> [in Ukrainian].
16. Svitovyy bank. Publikatsiyi ta doslidzhennya [World Bank. Publications and Researches]. (n.d.). *www.worldbank.org*. Retrieved from: <https://www.worldbank.org/> [in Ukrainian].